

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора

ПРИКАЗЮК Наталії Валентинівни

на дисертаційну роботу

Шорох Валерії Дмитрівни

«Оцінка ризику діяльності учасників ринку

небанківських фінансових послуг»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Актуальність теми дослідження

Сучасну економічну систему не можна уявити без ефективно діючого ринку фінансових послуг (РФП), зокрема без стабільної діяльності його суб'єктів. У свою чергу остання можлива лише за умови належного забезпечення протидії потенційного і наявного впливу різного роду ендегенних та екзогенних факторів деструктивного характеру.

У світі наразі спостерігається підвищення ризиковості в усіх сферах економічної діяльності внаслідок посилення нестабільності, невизначеності ринкового середовища, зростання форс-мажорних ситуацій різного характеру, появи нових ризиків, породжених у тому числі віртуалізацією суспільства й повторюваними пандеміями, зокрема COVID-19. В Україні поряд з іншим на діяльність суб'єктів ринку фінансових послуг значним чином вплинули військові дії в країні та зміна Регулятора. Відповідно до закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» від 12.09.2019 року № 79-IX припинено повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, натомість функції регулювання РФП, у тому числі, ринку небанківських фінансових послуг покладено на Національний банк України.

Виклики, які постали перед учасниками РФП, вимагають

переформатування підходів та застосовуваного інструментарію до оцінки ризиків їх діяльності, що сприяло б удосконаленню ризик-менеджменту та дозволило розробляти дієві заходи попередження та реагування на ризики.

Зазначене вище обумовлює актуальність та перспективність теми дисертаційної роботи, метою якої є розвиток теоретичних положень, удосконалення методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами

Результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення під час виконання низки науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, а саме:

- у межах госпдоговірної теми «Розробка системи оцінки ризику діяльності страхового брокера» (номер державної реєстрації 0122U201596) проведено порівняння діючих норм оцінки ризику діяльності страхового брокера та запропоновано оптимізаційні заходи щодо методичного забезпечення цього процесу;
- у науково-дослідній роботі «Формування ризик-орієнтованої системи накопичувального забезпечення» (номер державної реєстрації 0120U101508) визначено критерії розподілу учасників ринку небанківських фінансових послуг за умов оцінки їх ризиків, побудовано систему кількісних показників оцінки ризику діяльності фінансових компаній;
- у межах теми «Стратегія розвитку фінансових послуг в Україні в умовах інтеграції FinTech та децентралізованої економіки» (номер державної реєстрації 0121U107868) розглянуто стратегічні напрями розвитку ринку фінансових послуг в умовах провадження FinTech, децентралізації економіки та обґрунтовано необхідність популяризації технологій на ринку фінансових послуг;

- за темою «Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні протидії відмиванню коштів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення» (номер державної реєстрації 0118U000058) здобувачкою визначено критерії та рівень ризику операцій фінансових установ для завчасного виявлення загроз ВК/ФТРЗ.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність

Наукові результати, висновки та рекомендації, що представлені в дисертації Шорох В. Д., є достатньо обґрунтованими. Про це свідчить логічно побудована структура роботи та її зміст. Автором проаналізовано достатньо широкий перелік наукових та інформаційних джерел за тематикою дослідження (138 найменувань), проведено ґрунтовний аналіз міжнародної практики оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг.

Достовірність отриманих наукових результатів, представлених у дисертаційному дослідженні, підтверджується різними методами наукового пошуку загального та прикладного характеру: морфологічний аналіз, теоретичне узагальнення, порівняння (для уточнення сутності понять «ризик», «оцінка ризику діяльності учасника ринку небанківських фінансових послуг»); системний аналіз, формалізація; метод аналізу ієрархій та експертних оцінок; кластерний аналіз (для визначення складу найвпливовіших учасників РНФП); експертне ранжування (для оцінювання важливості критеріїв вибору різних категорій ризику); регресійний аналіз (для визначення факторів впливу на рівень ризику діяльності учасників РНФП); сценарне моделювання (для оцінки ризику діяльності фінансових установ в ретроспективному плані); графічний метод; штучний інтелект (для визначення переліку проблем оцінки ризику діяльності учасників РНФП). Сукупність використаних методів є доречною щодо мети і завдань дослідження.

Достатня кількість опублікованих робіт за темою дисертації (5 статей у

фахових виданнях України категорії Б, 1 стаття у журналі категорії А, що цитується у наукометричній базі Scopus, 1 стаття в інших виданнях) та оприлюднення одержаних наукових результатів на 9 науково-практичних конференціях різного рівня додатково підтверджують їх достовірність і попереднє обговорення.

Інформаційною базою дослідження виступили розробки вітчизняних і зарубіжних учених щодо оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, законодавчі акти, нормативні документи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, дані звітності великої кількості фінансових установ, матеріали наукових періодичних видань, міжнародних і всеукраїнських науко-практичних конференцій, аналітичні огляди, офіційні ресурси мережі Інтернет. Отримані висновки і положення наукової новизни ґрунтуються на теоретичному базисі сучасних теорій та напрацюваннях практичних підходів.

Таким чином, можна зробити висновок про достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, рекомендацій і висновків дисертації Шорох Валерії Дмитрівни.

Новизна наукових положень і отриманих результатів

Аналіз дисертаційного дослідження Шорох Валерії Дмитрівни дозволяє стверджувати, що робота має високий науково-методичний рівень і спрямована на вирішення поставленої мети, яка полягає в удосконаленні та подальшому розвитку оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та опублікованими науковими працями дозволяє погодитися з положеннями, які виносяться на захист щодо наукової новизни:

1. Удосконалено теоретичні положення оцінки ризику діяльності учасників РНФП, відмінність яких полягає в зміні пріоритету із універсальності здійснення процесу визначення ризику на специфічність та

виключність окремих фінансових послуг, що суттєво впливає на структуру методичних розрахунків та більш широко характеризує вплив можливих загроз на діяльність надавача небанківських фінансових послуг (с. 24–80 дисертації).

2. Удосконалено перелік показників існуючої системи оцінки ризику діяльності фінансових компаній комплексом показників ризику ліквідності, операційного ризику, кредитного ризику та ринкового ризику, що дає змогу визначити профіль ризику фінансової установи на ринку небанківських фінансових послуг, враховуючи їх вагове навантаження (с. 141–153 дисертації).

3. Удосконалено класифікацію фінансових установ учасників ринку небанківських фінансових послуг, що, на відміну від наявних, враховує критерій «впливовість на ринку небанківських фінансових послуг» та «специфікація» як пріоритетні у процесі оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг та дозволяє враховувати своєрідні особливості кожного окремого учасника ринку та сформувати комплексний підхід до визначення узагальнюючого коефіцієнта ризику (с. 97–111 дисертації).

4. Дістало подальшого розвитку обґрунтування переліку показників оцінки ризику діяльності фінансових компаній як складника методичного підходу, що сприяє визначенню стресових подій для своєчасного реагування на них та унеможливлення ризику у подальшій діяльності (с. 154–167 дисертації).

5. Дістав подальшого розвитку методичний підхід до оцінки ризику діяльності фінансових компаній, особливістю якого є врахування перерозподіленого вагового навантаження за критеріями, що дає змогу фінансовій установі своєчасного реагування на підвищення ступеня ризику та застосування превентивних заходів його унеможливлення (с. 168–179 дисертації).

Усі розглянуті пункти наукової новизни відповідним чином описані,

доведені та обґрунтовані, що дозволяє розглядати їх як вагомий внесок у розвиток науки в галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Теоретична цінність і практична значущість результатів дослідження

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що розроблені у дисертації положення, рекомендації та висновки доведені до рівня методичних рекомендацій, прийнятих до впровадження.

Система оцінки ризику діяльності фінансової установи використовується в діяльності ТОВ «Споживчий центр» (акт впровадження від 01.02.2013). Збалансований підхід до оцінки ризику діяльності страхового брокера використовується в роботі ФОП Дарков В. М. (акт від 25.11.2022).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях

Результати проведеного аналізу публікацій Шорох В. Д. дають підстави стверджувати, що вони повною мірою відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації.

Окремі результати дисертаційного дослідження опубліковані в 16 наукових працях загальним обсягом 10,9 д. а. Серед них: 6 статей у фахових наукових виданнях загальним обсягом 6,5 д. а. (1 стаття у наукових виданнях (категорія А), що входить до міжнародної наукометричної бази Scopus, загальним обсягом 1,25 д. а., 5 одноосібних статей у наукових виданнях України (категорія В) загальним обсягом 5,25 д. а.); 1 стаття у інших виданнях України загальним обсягом 0,8 д. а. та 9 тез доповідей на конференціях загальним обсягом 2,85 д. а. До них належать:

1. Шорох В. Д. Визначення критеріїв розподілу учасників ринку небанківських фінансових послуг за умов оцінки їх ризиків. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.203.

URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8825>.

2. Шорох В. Д. Удосконалення системи кількісних показників оцінки ризику діяльності фінансових компаній. *Управління розвитком*. 2021. № 1 (19). С. 1–9. DOI: [http://doi.org/10.21511/dm.19\(1\).2021.01](http://doi.org/10.21511/dm.19(1).2021.01).

URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/1-9-DM_2021_01_Shorokh.pdf

3. Шорох В. Д. Методи оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 1(1). С. 29–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.1-5>.

URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/39>

4. Шорох В. Д. Система оцінка ризику діяльності страхового брокера. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип.79. С. 201–205. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-30>.

URL: http://bses.in.ua/journals/2023/79_2023/32.pdf

5. Шорох В. Д. Формування системи показників для проведення оцінки ризику діяльності фінансових послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2024. Вип. 53. С. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-53-12>.

6. Vnukova Nataliya, Hlibko Sergiy, Davydenko Daria, Shorokh Valeria, “Mastering Computer Linguistics for the Designation of Risks in Cooperation Communications”, COLINS’2022, Workshop Lviv, Ukraine, May 12–13, 2022, pp. 376–386. (Scopus)

URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3171/paper31.pdf>

7. Внукова Н. М., Давиденко Д. О., Шорох В. Д. Аналіз методів оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. *Банківська справа*. 2021. № 2. С. 28–36.

URL:

http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/26991/1/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BAi%D0%B2%D1%81_%D0%BA%D0%B0_%D1%81%D0

[%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_BS_2_2021_%D0%92%D0%BD%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf](#)

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, наведені в дисертації, пройшли апробацію на 9 науково-практичних конференціях.

8. Внукова Н. М., Шорох В. Д. Ризико-орієнтований підхід до управління в системі недержавного пенсійного забезпечення. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 12 березня 2021 року, Вінниця, 2021. С. 57–59.

9. Давиденко Д. О., Шорох В. Д. Стратегія розвитку ринку фінансових послуг в Україні в умовах інтеграції FINTECH. *Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 25 листопада 2021 року, Харків, 2021. С. 193–195.

10. Шорох В. Д. Імплементация міжнародних зобов'язань України щодо розвитку ринку фінансових послуг. *Сучасні аспекти розвитку міжнародних економічних відносин і світового господарства*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 12–13 листопада 2021 року, Ужгород, 2021. С. 168–171.

11. Шорох В. Д. Міжнародний досвід оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. *Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 1 грудня 2022 р. Київ, 2022. С. 210–214.

URL:

https://feu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/FEU/KIE/2022/12/16/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%A2%D0%95%D0%97_%D0%94%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%95%D0%99_121-240.pdf.

12. Шорох В. Д. Порівняльний аналіз систем управління ризиками

небанківських фінансових установ в Європі та Україні. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, менеджменту і права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 2 грудня 2022 р. Житомир, 2022. С. 50–51.

URL: <http://www.economics.in.ua/2022/12/12-1.html>.

13. Шорех В. Д. Роль ризико-орієнтованого підходу у фінансовій безпеці учасників ринку небанківських фінансових послуг України. *Актуальні питання фінансової безпеки* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 27 березня 2023 р. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 91–93.

URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/769c9b28-72c4-4a4e-839e-bc2986f3591e>

14. Давиденко Д. О., Шорех В. Д. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану. *Наукові дослідження молоді з проблем європейської інтеграції* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів, 06 квітня 2023 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 101–103.

URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/17796> .

15. Шорех В. Д. Актуальні питання нагляду на ринку небанківських фінансових послуг. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 19 травня 2023 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 118–119.

16. Шорех В. Д. Актуальність оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. *Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 20 листопада 2023 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 309–311.

Опубліковані наукові праці здобувачки, які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам п. 8 та 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії» (Постанова КМУ від 12.01.2022 № 44).

Оцінка змісту, структури та відповідності дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 211 сторінок. Список використаних джерел містить 138 найменувань та розміщений на 19 сторінках, додатки розташовано на 22 сторінках.

Обсяг основного тексту дисертації становить 8,79 авт. арк. Матеріал написано у науковому стилі, логічно, структура дисертації відповідає поставленим завданням. Оформлення дослідження повністю відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами від 31.05.2019 р.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Шорх Валерії Дмитрівни як самостійну та логічну наукову працю, слід вказати на деякі дискусійні положення, які мають місце в дисертаційній роботі.

1. У першому розділі доцільно було звузити надану характеристику стратегічним напрямкам розвитку ринку небанківських фінансових послуг (с. 24–35).

2. У п.1.3. першого розділу дисертації (с. 61–80) автором детально аналізується різні міжнародні підходи до процесу оцінювання ризику діяльності у різних фінансових установах. На нашу думку, у межах дисертації варто було би навести узагальнюючу таблицю щодо цих підходів, що не лише унаочнило б проаналізований матеріал, а й дозволило би здійснити порівняння методів оцінки ризику діяльності у міжнародному просторі.

3. При побудові у другому розділі (с. 123–134) ієрархічної структури за експертними оцінками від усіх можливих учасників ринку небанківських фінансових послуг варто було б розширити перелік оцінених наслідків та

більш детально пояснити їх зв'язок з недоліками оцінки ризику діяльності фінансових компаній.

4. У п.3.2 третього розділу дисертації (с. 154–167) здійснено розрахунки щодо визначення профілю ризику на прикладі фінансових компаній міста Харкова. Для подальшого дослідження при здійсненні кластеризації фінансових установ доцільно було б перенести ці розрахунки з визначення ризику діяльності фінансових компаній за межі одного регіону.

5. У третьому розділі на с. 162-165 наведено таблицю 3.15 «Методика оцінки ризику діяльності фінансових компаній», що включає три блоки (критерії): стан управління ризиками / внутрішнього контролю; показники діяльності; виконання пруденційних вимог, включаючи пруденційні нормативи. Дану таблицю доцільно було б представити у більш стислому вигляді, застосувавши умовні позначки, або винести у додатки, зосередившись на описі.

Зазначені вище зауваження стосуються лише окремих положень дисертаційної роботи й не зменшують наукового та практичного значення представленої роботи.

Академічна доброчесність

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушення академічної доброчесності у дисертаційній роботі Шорех В. Д. Результатами перевірки програмними засобами у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця у дисертаційному дослідженні не виявлено жодних порушень академічної доброчесності, що підтверджено підсумковим документом.

Загальний висновок

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота Шорех Валерії Дмитрівни на тему «Оцінка ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг», подана на здобуття

ступеня доктора філософії за галуззю знань 07 Управління та адміністрування, спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування є комплексною, завершеною науковою роботою, підготовленою на актуальну тему відповідно до пріоритетних напрямів наукових досліджень. Дисертаційна робота характеризується високим рівнем самостійності та вираженою авторською позицією щодо формулювання висновків і рекомендацій.

Враховуючи вищезазначене, вважаю, що дисертаційна робота Шорих Валерія Дмитрівна «Оцінка ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. зі змінами.

Автор дисертації Шорих Валерія Дмитрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри страхування,
банківської справи та ризик-
менеджменту Київського
національного університету імені
Тараса Шевченка

Наталія ПРИКАЗЮК

ПІДПИС
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬ
04.04.2023

